

Nordbogenstande fra Arktisk Canada

Af Peter Schledermann

Oversat af Hans Christian Gulløv

Indenfor de sidste fem år er et betragteligt antal nordbogenstande blevet fundet under arkæologiske undersøgelser i Arktisk Canada. Næsten alle fundene er blevet lokaliseret i eller ved husruiner, som kan henføres til Thulekulturen. I denne artikel vil nogle af disse fund blive beskrevet, ligesom det vil blive undersøgt, om deres tilstedeværelse skyldes direkte nordbo-eskimo kontakt, eller om de blot er et resultat af et langtrækkende handelssamkvem mellem eskimogrupperne i Vestgrønland og på øerne i det nordlige arktiske Canada.

Det klareste bevis for nordboernes tilstedeværelse i det arktiske område er runestenen fra Kingigtorsuaq ved Upernavik. Fremtidige udgravninger i dette område vil uden tvivl give yderligere sandsynlighed for nordboaktivitet, formentlig omkring 1300. I det sidste århundrede har det ikke manglet på spekulationer over den geografiske placering af steder som Nordrsetur og Greipar, der er omtalt i sagaerne, skønt de fleste spekulationer har savnet solide beviser.

Mellem 1935 og 1937 lokaliserede Erik Holtved (1944) de første genstande

af norrøn oprindelse i Grønlands højarktiske områder. Fundene, som indbefattede et par skakbrikker, en kam, fragmenter af kogekar, en klump ringbrynje og andre ting, blev først og fremmest fundet i Thulekulturens vinterhuse på Ruin Øen på Inglefield Land. Senere uoverensstemmelser mellem kulstof 14-dateringerne fra boligernes bebyggelsesfase (fra 800–1020) og dateringen af et stykke nordboklæde fundet i et af husene (ca. 1270) bevirkede nogen forvirring med hensyn til den tidsmæssige placering af den såkaldte Ruin Ø-fase og forbindelsen til nordbofundene. De nye arkæologiske undersøgelser på Ellesmere Island har klart påvist, at Ruin Ø-fasen skal sættes i forbindelse med de senere dateringer, som slutter sig til nordbofundene (Schledermann and McCulloch 1980). De nordbogenstande, som Holtved fandt, har aldrig været omfattet af den opmærksomhed, som retteligt tilkommer dem. De har generelt set været betragtet som et resultat af handelssamkvem mellem eskimogrupperne langs Grønlands vestkyst. I 1949 fandt Eigil Knuth (1952) resterne af en umiaq på Peary Lands arktiske kyst. Et stykke

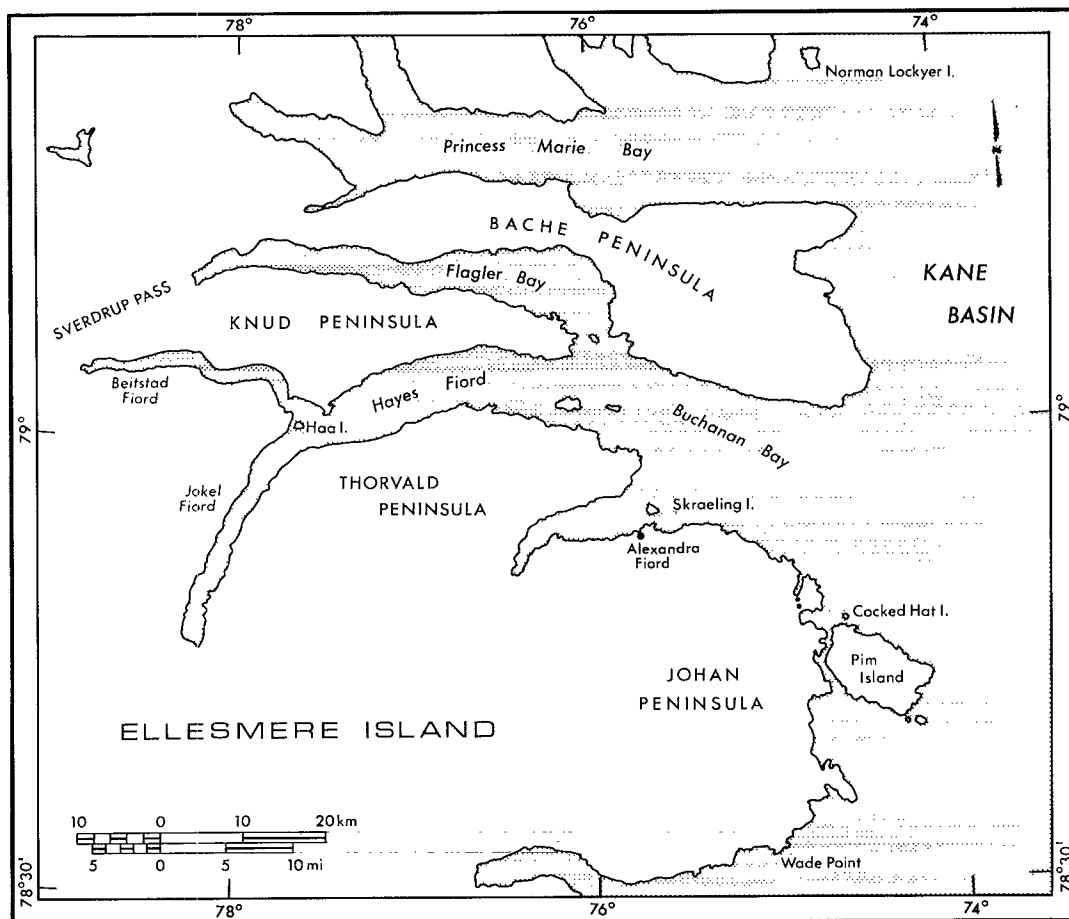

Fig. 1.

af rælingslisten var lavet af egetræ og blev senere kulstof 14-dateret til ca. 1220 (ukorrigeret). Det er en rimelig antagelse, at egetræstykket, som blev brugt i umiaqen, er skaffet direkte eller indirekte fra nordboerne eller fra vraget af et nordboscib.

Nordbofundene fra Grønland kan utvivlsomt forbindes med fundene fra arktisk Canada, i særdeleshed fra Ellesmere Island. Indenfor de seneste fire år er arkæologiske udgravninger blevet gennemført på et stort antal pladser i

Bache Peninsula området (se fig. 1) på østkysten af Ellesmere Island (Schledermann 1977b, 1978, 1980a, 1980b og 1981). Nordbogenstandene fra Bache Peninsula området, hvoraf de fleste stammer fra Knud Peninsula og Skraeling Island (se fig. 1), fremkom alle i Thulekulturens vinterhuse, dog fra forskellige tidsperioder. Det største antal fund forekom i boliger, der kunne sættes i forbindelse med Ruin Ø-fasen, som er stærkt repræsenteret i Skraeling Islands Thulekultur. Næsten alle 26 vinterhuse

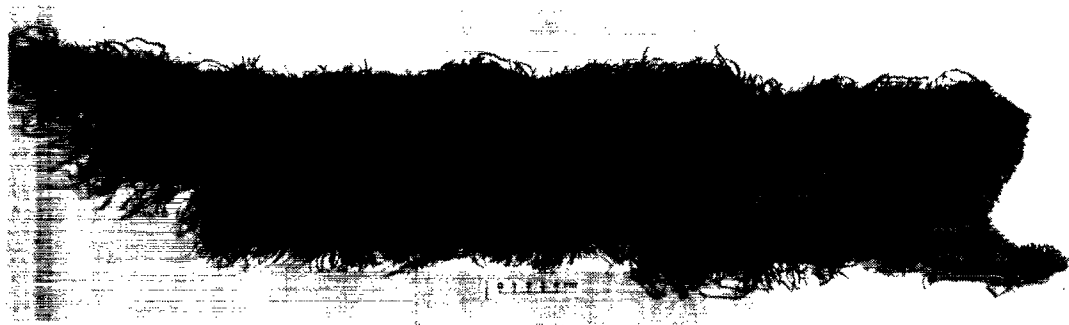

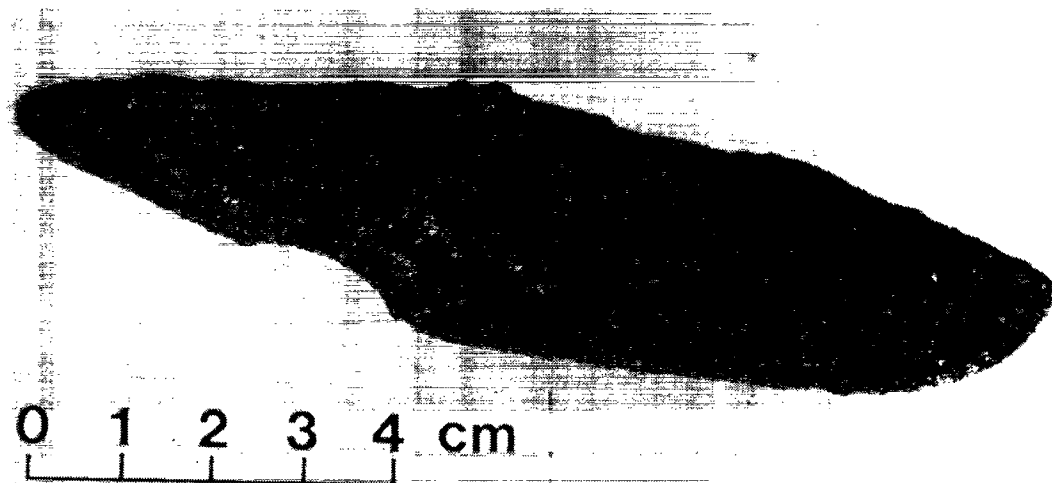
Fig. 2. Vævet uldklæde.

fra dette sted kunne sættes i forbindelse med denne fase af Thulekulturen. Et stort antal kulstof 14-dateringer er foretaget på forskelligt materiale fra disse boliger med venlig assistance fra Dr. W. Blake Jr., Canadas Geologiske Undersøgelser (the Geological Survey of Canada). En detaljeret rapport om resultaterne af disse dateringer vil senere blive publiceret. Her skal det være tilstrækkeligt af anføre, at Ruin Ø-fasen synes at være det tidligste eksempel på Thulekulturen i det østlige højarktiske område; og hvad der er betydningsfuldt

er, at disse arktiske hvalfangeres ankomst fra Beringshavområdet ikke fandt sted før noget efter år 1000, og ikke skyldtes den ofte anførte tendens til varmere klima, men nærmere som en følge af øges befolkningspres i Beringshavområdet samt en tendens til køligere klima.

Noget over 25 enkeltgenstande af nordbooprindelse stammer fra boliger af Ruin Ø-typen på Skraeling Island. Foruden et antal jern- og kobberstykker af ikke-eskimoisk oprindelse, indbefatter disse fund: to stykker vævet uldklæde

Fig. 3. Knivblad.

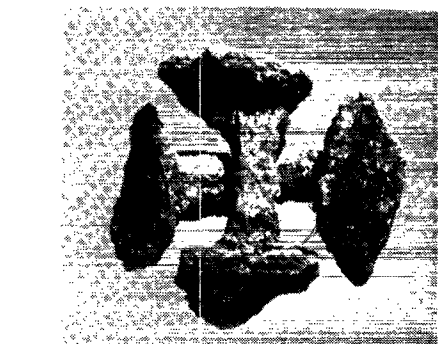
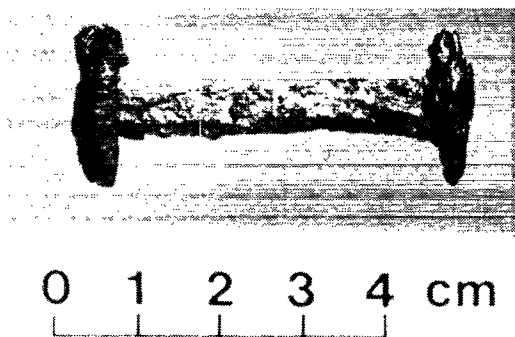

Fig. 4. Vikingskibsnagler.

(fig. 2), kulstof 14-dateret til ca. 1280; et knivblad (fig. 3); vikingeskibsnagler (fig. 4); dele af ringbrynje (fig. 5); en høvl (fig. 6); jernmejsler og forskellige jernblade. Mere end 20 kulstof 14-dateringer er foretaget på forskelligt materiale fra de hustomter, hvori fundene blev gjort. Ud fra disse dateringer er det sandsynligt at slutte, at nordbofundene peger på en eller anden form for kontakt mellem eskimoer og nordboer omkring 1300 ± 50 .

Nordbofundene fra Skraeling Island indeholder genstande, som jeg tror støtter argumentet for, at direkte nordbo-eskimo kontakt fandt sted et eller andet sted i Smith Sund/Baffin Bugt området. For at et objekt kan handles, må modtagerne tillægge det en vis kulturel

værdi. Man må stille spørgsmål om værdien, i kulturel forstand, af mange af nordbofundene fra Skraeling Island. For det første tøjstumperne: disse to stykker blev fundet i et hjørne af vinterhuset nr. 15. I forbindelse med disse stykker lå flere forskellige lag skindstumper, alle sammen afskæringer (mest hjørner) fra beklædningsgenstande. De to uldstykker kunne næppe have været til megen gavn og var klart blevet kasseret sammen med skindstumperne. For det andet, høvlen: denne genstand er blevet smidt lige udenfor væggen ved husruin nr. 15, efter at jernbladet er fjernet. Eftersom jernbladet klart har været brugbart, så har høvlen i sig selv været af beskeden interesse. Som handelsobjekt har det kom-

Fig. 5. Dele af ringbrynje.

plette værktøj næppe rejst langt. For det tredje, skibsnaglerne: af disse er ti fundet hele eller som uforarbejdede stumper. Kun et endeblad af jern er fremstillet af en naglestump. Det forhold, at næsten alle skibsnaglerne er forblevet uforarbejdede, tyder på, at de kun har været i ejerens besiddelse i en kort periode. For det fjerde, ringbrynjestykkerne: den store klump og flere enkeltringe kan næppe tænkes at have været særlig anvendelige for eskimoerne. Holtveds ringbrynjefund fra Thule synes identisk, i det mindste i størrelse og udseende. Som handelsobjekt kan dets værdi kun have været som kuriositet. For det femte, jernmejslerne og jernbladene: disse genstande var øjensynligt meget brugbare, og mange håndgreb af tak, ben og træ var forsynet med jernblade af nordbooprindelse. Lige så mange eller flere var forsynet med blade af meteorjern. Man kan undre sig over, hvorfor så mange brugbare jernredskaber var efterladt, når dette materiale var så værdifuldt. I årenes løb er vi blevet imponeret over mængden af jern, som er efterladt i boligerne. Resultaterne af metalanalyserne viser, at det meste jern stammer fra meteorer, hvorfra meget kommer fra Kap York distriktet. Med andre ord, jern var vigtigt men kunne næppe kaldes en sjælden vare.

Der er nordbofund fra senere tidsperioder i Bache Peninsula området, bl. a. en egetræ æske (dateret til omkring 1390), flere tønne bunddele, jern- og kobberstumper, og en lille udskæring i elfenben, som ligner en eskimoisk gengivelse af en nordbo. Elfenbensudskæringen blev fundet i et større

fælleshus, dateret til omkring 1650. Meget af dette senere materiale var uden tvivl skaffet til veje ved handel og afspejler generelt opblandingen af nordbo-genstande i den grønlandske, thule-eskimoiske, materielle kultur, hvilket fik Therkel Mathiassen (1930) til at identificere den noget kontroversielle Inugsuk kultur.

Af større betydning er fundet af et ansigt udskåret i træ (fig. 7) fra en tidlig Ruin Ø-boligtype på Skraeling Island. Denne og en nærliggende bolig kunne typologisk sættes i forbindelse med Ruin Ø-fasen; imidlertid indeholder de materielle levn et overraskende antal genstande af ren Ruin Ø-type, som klart viser en tydelig adskilt Dorset kulturel indflydelse. De to husruiner er blevet dateret til omkring 1100 ± 50 . Blandt fundene var et antal jernstumper, som synes at være af meteorisk oprindelse samt et endeblad af kobber, som ikke synes at være europæisk, skønt denne sidste bestemmelse er mindre sikker. Det udskårne ansigt i træ viser flere træk, så som tilspidset hage, lige øjne og en slags hue, som normalt ikke forbindes med eskimoiske ansigtsudskæringer, måske lige når man undtager deres portrætter af en nordbo. Det faktum, at udskæringen gengiver nogle iøjenfaldende Dorset elementer, er forståelige, når man betragter det gennemgåede Dorset præg, der er på den materielle kultur fra disse boliger. På den anden side må vi være opmærksomme på, at Dorset folkets boliger har været under stor indflydelse af den samtidige Thulekultur. Det forbliver en fængslende mulighed, at ansigtsudskæringen kan være resultatet af

Fig. 6. Høvl.

et tidligt møde mellem nordboerne på opdagelse i Thule/Smith Sund området og en gruppe sammenblandede Dorset-Thule eskimoiske fangere. Det synes vanskeligere at forklare, hvorfor nordboerne ikke skulle have udforsket kyststrækningen så langt mod nord som muligt straks efter etableringen af bygderne i syd. Et nordbo-eskimo møde langt mod nord omkring 1100 synes ganske rimeligt.

Mens Bache Peninsula området har ydet langt det største antal nordbogenstande i Nordamerika, så er flere andre nordbogenstande kommet for dagens lys ved arkæologiske undersøgelser i andre dele af arktisk Canada. Flere jernstumper, sandsynligvis af nordbooprindelse, er blevet fundet på steder fra Thulekulturen på vestkysten af Hudson Bay (McCartney 1973). Meget tættere på Vesterbygden og Østerbygden i Vestgrønland er Baffin Island, som mange forskere har identificeret som sagaernes

Helluland. Herfra er det eneste indirekte bevis på en mulig nordbokontakt med Baffin Island en lille udskæring i træ af en menneskefigur, som utvivlsomt forestiller en nordbo. Figuren er fundet af Deborah Sabo i en bolig fra Thulekulturen på sydsiden af øen (D. Sabo and G. Sabo 1978). Det er overraskende, at der ikke findes andre beviser på nordboaktivitet på Baffin Island. Østkysten af Cumberland Peninsula har aldrig været undersøgt af fagarkæologer. Denne kyststrækning, den første landkending ved krydsning af Davis Strædet fra Grønland, burde indeholde beviser på nordboaktivitet.

Andre fund på de arktiske øer ser ud til at være af nordbooprindelse, heriblandt en lille del af en vægt, som er fundet af P. Sutherland på en teltplads beliggende på vestkysten af Ellesmere Island (Sutherland; personlig meddelelse). I årenes løb har R. McGhee fundet flere bronzefragmenter og jernstumper,

sandsynligvis af nordbooprindelse, på pladser fra Thulekulturen på Devon og Bathurst Island (McGhee; personlig meddelelse).

Det omfang, som nordbofundene fra arktisk Canada kan sættes i forbindelse med direkte kontakt til nordboerne eller med handelssamkvem mellem eskimogrupper, varierer sandsynligvis fra sted til sted. Vidnesbyrdene fra Bache Peninsula området understreger stærkt, at begge muligheder kan have forekommet. De mange uforarbejdede dele af skibsnagler, tøjstykkerne, høvlen og mejslerne eller kilerne, egetræ der i ét tilfælde har været brændt i kogestedet (hus 6 på Skraeling Island), kunne sagtens sættes i forbindelse med et muligt nordbo skibsvrag et eller andet sted i Smith Sund området. Begivenheden må have fundet sted i forbindelse med en handels- eller opdagelsesrejse, at dømme efter den lille vægt-arm fra det vestlige Ellesmere Island. Der synes at være tilstrækkelig materiel sandsynlighed for at fastslå, at tilstedeværelsen af nordboer i de højarktiske områder af Grønland og Canada ikke længere blot er en fængslende tanke men en særdeles rimelig hypotese.

De historiske kilder tier for det meste om denne sag. Én begivenhed, som er beskrevet i Grønlands Historiske Mindesmærker (1838-45), kan dog have noget at gøre med de højaktiske fund. Ifølge annalerne blev en opdagelsesrejse organiseret af præsterne i Grønland omkring 1267 med det formål at udforske landet længere mod nord, end nogen tidligere havde gjort. Hvis disse opdagelsesrejsende havde magtet at nå det store, nordlige åbentvandsområde, ville de sik-

kert være trængt ind i Smith Sund og fortsat så langt nordpå, som isen tillod. En anden ekspedition blev i 1360 rapporteret at gå mod nord. Ifølge Ingstad (1960) er resultaterne fra denne rejse beskrevet af ekspeditionens leder, den engelske munk Nicholas af Lynne, i bogen *Inventio Fortunatae*. Nåede Nicholas ind i Smith Sund og Kane Basinet, og medbragte han selv eller en af hans mænd en ringbrynje? Svarene vil blive givet den dag, en kopi af denne bog bliver fundet.

For at komme tvivlen om tilstedeværelsen af nordbo eller middelalder rejsende i disse nordlige områder til livs, må vi have et mere håndgribeligt bevis, så som en runesten svarende til fundet fra Kingigtorsuaq. Under de forløbne felt sæsoner har vi søgt efter og undersøgt talrige varder i Bache Peninsula området. Vi har især tilbragt megen tid på Washington Irving Island med at lede efter to varder, som oprindeligt er omtalt af ekspeditionsmanden Nares (1878: 88), som i 1875 fandt to varder, som så meget gamle ud, på toppen af denne ø, der ligger som en markant landkending på vestsiden af Kane Basinet. Til vor store skuffelse fandt vi ingen spor efter disse varder, som kunne have været opført af norrøne opdagelsesrejsende.

I årenes løb har vi optegnet en hel del redepladser for edderfugle, som er placeret i skjul bygget af sten og klippestykker, der kun kan være opført af mennesker. Denne praksis med at ligge på lur bestemte steder efter fuglene på rederne (for senere at fange dem), kendes fra Island og Norge, og er ofte ble-

Fig. 7. Ansigt udskåret i træ.

vet brugt som bevis på nordboaktivitet i det arktiske. Fældeindretninger konstrueret af sten og klippestykker blev ofte benyttet af Polar eskimoerne og deres forfædre i det højarktiske (Schledermann 1977a). Adskillige rævefælder og endda nogle få bjørnefælder konstrueret af sten og klippestykker samt udstrakt brug af hare snarer, er fundet i Bache Peninsula området. Skønt disse forskellige fældeopfindelser klart kan sættes i forbindelse med tidligere Polar eskimoisk aktivitet, er der så mon ikke en lille sandsynlighed

for, at de oprindelige ideer – især hvad angår fugleredeopbygningen og bjørnefangsten – kommer fra nordboerne? Vi kan kun gætte.

Litteratur

- Grønlands Historiske Mindesmærker*. 1838–45; Bind I–III. København.
- Holtved, E. 1944; Archaeological investigations in the Thule District, I. *Meddelelser om Grønland*, Bind 141, 1.
- Ingstad, H. 1960; *Landet under Leidarstjernen*. Oslo.
- Knuth, E. 1952; An outline of the archaeology of Peary Land. *Arctic*, Vol. 5(1), pp. 17–33.
- Mathiassen, Th. 1930; Inugsuk. A mediaeval Eskimo settlement in Upernavik District, West Greenland. *Meddelelser om Grønland*, Bind 77.
- McCartney, P. and D. J. Mack. 1973; Iron Utilization by Thule Eskimos of Central Canada. *American Antiquity*, Vol. 38, 3.
- Nares, Capt. Sir G. S. 1878; *Narrative of a Voyage to the Polar Sea, during 1875–76 in H. M. Ships 'Alert' and 'Discovery'*, Vol. 1. London.
- Sabo, D. and G. Sabo III. 1978; A possible Thule carving of a Viking from Baffin Island, N. W. T. *Canadian Journal of Archaeology*, Vol. 2.
- Schledermann, P. 1977a; Eskimo Trappers on Ellesmere Island, N. W. T. The western *Canadian Journal of Anthropology*, Vol. VII, 1, pp. 84–99.
- Schledermann, P. 1977b; An archaeological survey of Bache Peninsula Ellesmere Island. *Arctic*, Vol. 30, 4, pp. 243–245.
- Schledermann, P. 1978; Preliminary results of archaeological investigations in the Bache Peninsula region, Ellesmere Island, N. W. T. *Arctic*, Vol. 31, 4, pp. 459–474.
- Schledermann, P. 1980a; Polynyas and prehistoric settlement patterns. *Arctic*, Vol. 33, 2, pp. 292–302.
- Schledermann, P. 1980b; Notes on Norse finds from the East Coast of Ellesmere Island, N. W. T. *Arctic*, Vol. 33, 3, pp. 454–463.
- Schledermann, P. 1981; Eskimo and Viking Finds in the High Arctic. *National Geographic*, Vol. 159, 5, pp. 575–601.
- Schledermann, P. and K. McCullough. 1980; Western Elements in the Early Thule Culture of the Eastern High Arctic. *Arctic*, Vol. 33, 4, pp. 833–841.

© Peter Schledermann og *Grønland*, 1982.